

**Józef K. Gierowski, Janusz
Heitzman, Adam Szymusik**

**Sprawcy zabójstw na tle seksualnym
: psychopatologia, osobowość i
motywacja**

Palestra 38/1-2(433-434), 65-74

1994

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KRYMINALISTYKA

i dyscypliny pokrewne

to trzeba wiedzieć

Józef K. Gierowski, Janusz Heitzman, Adam Szymusik

Sprawcy zabójstw na tle seksualnym – psychopatologia, osobowość i motywacja

Przed II wojną światową w Polsce zdarzało się przeciętnie 1200–1700 zabójstw rocznie, wśród których prawie wcale nie odnotowywano zabójstw na tle seksualnym. Nie zdarzył się również żaden przypadek zabójcy seryjnego. Toteż zabójstwa seksualne nie były, aż do roku 1960, wyodrębniane w ogólnym rejestrze zabójstw. W latach sześćdziesiątych występowało ich od 11 do 28 rocznie, w latach siedemdziesiątych liczba ich wzrosła od 20 do 46, a w osiemdziesiątych od 31 do 51 w roku 1984. Wśród sprawców znalazło się wielu zabójców seryjnych, którzy dokonali po kilka lub kilkanaście zabójstw, nie licząc wielu usiłowań. W ostatnich trzech latach odnotowujemy gwałtowny wzrost ogólnej liczby zabójstw (prawie o 100 procent), przy czym zabójstwa seksualne nie wykazują tendencji wzrostowej (Leszczyński 1992, Szymusik i inni 1988).

Wśród badań dotyczących różnorodnych typów zabójstw (czy zabójców)

szczególną rolę odgrywają prace nad zabójstwami na tle seksualnym. W doniesieniach tych, dotyczących stosunkowo niewielkiej grupy sprawców, znaleźć można coraz więcej informacji o mechanizmach i procesach motywacyjnych sprawców oraz pewnych wybranych zmiennych osobowościowych i psychopatologicznych. Zajęto się tą sprawą szczególnie ze względu na bardzo poważne zagrożenie dla porządku prawnego, jakie stwarzają zabójcy seksualni, trudności w wykrywaniu sprawców omawianego typu oraz olbrzymie emocje, które budzi w społeczeństwach całego świata pozbawianie życia innego człowieka właśnie z motywów seksualnych. Czyny tego typu są w społecznym odbiorze zachowaniami niezrozumiałymi, sprzecznymi z podstawowymi funkcjami życia seksualnego człowieka, budzą silne potrzeby odwetu i jak najostrejszego karania sprawcy.

W literaturze dotyczącej zabójstw

związanych z przestępczością seksualną podkreśla się niejednokrotnie, że sprawcy tego typu czynów stanowią grupę zróżnicowaną pod względem osobowości, występowania różnorodnych zaburzeń psychoseksualnych, (najczęściej pod postacią sadyzmu), czy też okoliczności wpływających bezpośrednio na proces motywacyjny (Dolmierski, Sulestrowska 1966, Spett 1966, R. Leśniak, Szymusik, E. Leśniak 1974, Swigert, Farrel, Yoels 1976, Leszczyński 1992).

Dość powszechnie przyjmuje się podział sprawców zabójstw na tle seksualnym na dwie grupy. Do pierwszej z nich należą przypadki zabójstw, w których zachodzi wyraźna zależność pomiędzy seksualnymi przeżyciami sprawcy a zamiarem zabójstwa. Do drugiej grupy należą sprawcy, u których zależność taka polega jedynie na czasowej bliskości obu zamiarów: pierwotnego zamiaru uzyskania pobudzenia bądź zaspokojenia popędu płciowego i kolejnego zamiaru, będącego na przykład działaniem zmierzającym do usunięcia niewygodnego i niebezpiecznego dla sprawcy świadka zgwałcenia – najczęściej ofiary (Kozarska-Dworska, Dworski 1975, E. Leśniak, R. Leśniak 1983). Podkreśla się również, iż w skład raczej zróżnicowanej populacji zabójców seksualnych wchodzi względnie jednorodna grupa sprawców, którzy doznają satysfakcji seksualnej w samym akcie zabójstwa (Abrahamsen 1960, Szymusik 1972, Horn 1979, E. Leśniak, R. Leśniak 1983). Klasyczny „Lustmord” jest przy tym fenomenem stosunkowo rzadkim, wskazującym na bardzo poważne zaburzenia psychoseksualne sprawcy (Pfafflin 1982, Lew-Starowicz, Pikulski 1990, Lew-Starowicz 1992). Wielu

badaczy podkreśla jednak, iż na pewnym poziomie ogólności można wyróżnić wspólne cechy osobowościowe właściwe większości zabójców na tle seksualnym. Uważa się również, że podobne cechy i zaburzenia w funkcjonowaniu osobowości manifestują niektórzy sprawcy zgwałceń (Student, Drwota 1978, Rewitch 1980, Volk 1982, 1984). I tak sprawcy tego typu przestępstwa należą najczęściej do grupy bezwzględnych lub schizoidalnych psychopatów, a charakteryzują ich co najmniej rysy sadyistyczne. Zewnętrznie są to osobnicy grzeczni, układni, nawet psychasteniczni. Stwierdzana jest u nich często introwersja, dystans i rezerwa wobec innych ludzi, infantylizm psychoseksualny i głęboko ukryta agresja wobec kobiet (Szymusik 1972, Morusiewicz 1981, Majchrzyk 1983, Gierowski 1988, 1992).

Cel, hipotezy badawcze oraz opis zastosowanych metod

Przedstawione opracowanie oparliśmy na badaniach grupy 105 sprawców zabójstw, którzy w związku z popełnionymi czynami poddani zostali w Klinice Psychiatrycznej AM w Krakowie wielokierunkowym badaniom psychiatrycznym i psychologicznym. Uznano, iż psychologiczna i psychopatologiczna analiza konkretnych przypadków jest jedyną metodą uwzględniającą niepowtarzalność i indywidualność złożonych układów osobowościowo-sytuacyjnych, leżących u podstaw konkretnych czynów przestępnych. Obliczenia statystyczne przeprowadzono w dwóch etapach. W pierwszym etapie analiza danych zmierzała

do wyodrębnienia typowych układów współwystępujących motywów działania sprawców, mających stanowić psychologiczne i psychopatologiczne kryteria podziału całej 105-osobowej grupy badanych. W tym celu zastosowano metodę analizy skupień (*cluster analysis*). Metoda ta doprowadziła do wyodrębnienia sześciu różnorodnych grup sprawców zabójstw w zależności od współwystępujących motywów bądź też tendencji przeciwnych, kiedy to poszczególne motywy się wykluczają. Do grupy pierwszej, wyodrębnionej za pomocą analiz skupień należało 22 sprawców działających przede wszystkim z motywów ekonomiczno-rabunkowych, 16 sprawców, zakwalifikowanych jako zabójcy na tle seksualnym, tworzyło grupę drugą. Grupę trzecią stanowiło 13 sprawców działających z motywów psychotycznych. Czwarta grupa to 17 zabójców, których wiodącym motywem była zemsta. Kolejnych trzynastu sprawców dopuściło się zarzucanych im czynów przede wszystkim z poczucia krzywdy i urazy, a pozostałych 24 z lęku, poczucia zagrożenia lub innych trudnych do odtworzenia motywów emocjonalnych.

Kolejny, drugi etap analizy statystycznej zmierzał do ustalenia, czy zabójcy z motywami na tle seksualnym różnią się pod względem nasilenia współwystępowania badanych zmiennych psychiatrycznych i psychologicznych (285 czynników) od osób tworzących pozostałe pięć grup. Zastosowano u bardzo szeroki program analizy wariantyjnej. Przyjęto przy tym, iż poziom istotności testu jest nie większy niż 0.05 tylko takie wyniki badań uwzględniono w opisie i analizie stwierdzonych

zależności w części opracowania zawierającej ich jakościowy opis.

W badaniach przyjęto stosunkowo szerokie kryterium kwalifikujące sprawców do grupy zabójców na tle seksualnym. Uznano, iż można do niej zaliczyć tych, u których zamiar zabójstwa był ściśle związany z potrzebami seksualnymi, jak też przypadki, kiedy pozbawienie życia ofiary wynikało z przeżywanego przez sprawcę lęku i obawy przed ujawnieniem wcześniejszego gwałtu. W grupie tej znaleźli się również sprawcy, którzy przez zachowanie seksualne realizowali takie potrzeby natury psychologicznej, jak potrzeba dominacji, podkreślenia własnej wartości czy znaczenia. W tym ostatnim wypadku gwałt czy też zabójstwo stanowiły zachowanie służące do zaspokojenia głębiej ukrytych i nie zawsze uświadamianych potrzeb psychologicznych. Założono przy tym, że w całej grupie zabójców seksualnych poszukiwać można specyficznych mechanizmów i właściwości osobowościowych, różniących tę grupę od populacji zabójców z motywów ekonomicznych (rabunkowych), psychotycznych czy też emocjonalnych (zemsta, poczucie krzywdy, czy zagrożenia). Na inne postępowanie badawcze nie pozwalała stosunkowo mała liczebność badanej grupy, uniemożliwiająca przeprowadzenie bardziej szczegółowej analizy statystycznej wewnątrz niej.

Sprawcy zabójstw na podłożu seksualnym wyniki analizy porównawczej

1. Uwarunkowania środowiskowe i biologiczne

Ogólna analiza warunków wychowawczych i środowiska rodzinnego, w których przebiegał rozwój i dojrzewanie badanych wykazała, że w przeważającej liczbie przypadków były one niekorzystne lub skrajnie niekorzystne. Istotne okazały się przy tym jedynie różnice pomiędzy analizowaną populacją zabójców seksualnych a podgrupami zabójców działających z motywów rabunkowo-ekonomicznych i urojeniowych. Zabójcy seksualni wychowywali się w środowiskach korzystniejszych niż osoby z grupy pierwszej. Warunki te były jednak istotnie gorsze niż w grupie sprawców psychotycznych. W większości przypadków wystąpiła niekorzystna atmosfera rodzinna, stosunek rodziców do siebie, kontakty emocjonalne z ojcem i resztą rodzeństwa. Wśród metod wychowawczych przeważały niekonsekwentnie stosowane kary fizyczne, a ich częstotliwość i nasilenie były najsilniejsze spośród wszystkich porównywanych podgrup, różniąc istotnie zabójców seksualnych od tych, którzy dopuścili się swoich czynów działając z motywów emocjonalnych lub urojeniowych. Częściej też występowały w badanej grupie niekorzystne dla prawidłowej socjalizacji agresywne wzory zachowania się i to zarówno w rodzinie, jak i środowisku rówieśniczym. Najsilniej zaburzone były również u zabójców seksualnych kontakty emocjonalne z rówieśnikami. We wszystkich grupach zdołano ustalić zdecydowaną przewagę pozytywnych kontaktów emocjonalnych z matką; była ona najczęściej jedyną osobą w rodzinie akceptującą badanych sprawców. Jest przy tym charakterystyczne, iż właśnie w analizowanej podgrupie zabójców

seksualnych ustalono o wiele częściej niż u pozostałych zabójców brak pozytywnych więzi uczuciowych z matką.

Można więc stwierdzić, że zewnętrznne warunki środowiskowo-wychowawcze sprzyjały zaburzeniom socjalizacji badanych i miały wpływ na kształtowanie się ich asocjalnych osobowości. Podobnie jak u sprawców zabójstw na tle ekonomicznym, częściej stwierdzić można było u badanych asocjalną czy nawet antysocjalną strukturę osobowości. Badani manifestowali często takie objawy nieprzystosowania, jak trudności i niepowodzenia szkolne, wagar, ucieczki, częste zmiany pracy, czy też brak przystosowania do życia w rodzinie.

Znaczne okazało się również nasilenie niekorzystnych dla dalszego rozwoju urazów i obciążeń biologicznych, takich jak patologia ciąży i porodu, częstotliwość urazów czaszkowo-mózgowych, czy też występowanie chorób somatycznych z odczynem oponowo-mózgowym.

2. Osobowość sprawców zabójstw na tle seksualnym

Duża częstotliwość sytuacji trudnych, niekonsekwentne postawy wychowawcze, przewaga kar fizycznych, negatywne, agresywne wzory zachowania się oraz częsta deprivacja kontaktu emocjonalnego doprowadziły do utrwalenia się w badanej populacji negatywnych postaw społecznych, „nieufnego i podejrzliwego stosunku do otoczenia, poczucia mniejszej wartości i trudności w nawiązywaniu satysfakcjonujących kontaktów emocjonalnych z innymi ludźmi.

Należy w tym miejscu podkreślić, iż

zabójcy seksualni okazali się podgrupą uzyskującą we wszystkich badaniach testowych wyniki wskazujące na zdecydowaną przewagę introwertywnych cech osobowości. Spośród wszystkich grup uzyskali najniższy poziom w skali ekstrawersji kwestionariusza EPI Eysencka (3.8 stenów). Wysoka introwersja utrudniała dodatkowo nawiązywanie bliższych kontaktów z innymi ludźmi, warunkowała sztywność percepcyjną i rozbudowanie sfery marzenowo-wyobrażeniowej. Wraz z wysokim, podobnie jak w przypadku pozostałych sprawców, poziomem nie zrównoważenia emocjonalnego (neurotyzmem) determinowała również skłonności do kumulowania napięcia emocjonalnego. Współwystępowanie introwersji i neurotyzmu warunkowało występowanie takich cech temperamentalno-charakterologicznych, jak; apatyczność, lękliwość, sztywność, pesymizm, powściągliwość czy nietowarzystwość.

Różnicujące okazały się również wyniki badań testowych, wskazujące na wysoki, podobnie jak w przypadku zabójców z motywów ekonomicznych, poziom psychopatii. Wyniki te sugerują, iż trudności adaptacyjne badanych mają swoje źródło w osłabieniu kontaktów emocjonalnych z otoczeniem oraz w braku zdolności do korzystania z własnych doświadczeń i lekceważeniu powszechnie przyjętych zasad współżycia społecznego.

Interesująca okazała się analiza stopnia i charakteru agresywności badanych. Zabójcy seksualni okazali się populacją zdecydowanie rzadziej skłoną do zaspokajania swoich potrzeb i rozwiązywania konfliktów poprzez otwartą, bezpośrednią agresję

skierowaną przeciwko innym ludziom. Różni ich istotnie od wszystkich pozostałych zabójców niższy ogólny poziom agresywności. Charakteryzuje ich natomiast przewaga głębiej ukrytej i kontrolowanej wrogości, przejawiającej się nieufnością, podejrzliwością i skłonnościami do przeżywania negatywnych emocji wobec innych ludzi. Pomimo że w badanej populacji ustalono najwyższe nasilenie środowiskowych determinant agresji, to do typowych zachowań agresywnych dochodziło rzadko i to zarówno w formie agresji fizycznej, jak i słownej. Można więc stwierdzić, że przy dużej wewnętrznej i emocjonalnej gotowości do agresji zabójcy seksualni manifestują tendencję do tłumienia swoich negatywnych stanów uczuciowych, przejawiają skłonności do kumulowania napięcia emocjonalnego i stosunkowo rzadko decydują się na bezpośredni, otwarty atak skierowany przeciwko innym ludziom. W swoim środowisku uchodzą w związku z tym za osoby grzeczne, układne, spokojne czy psychasteniczne i dobrze przystosowane.

Dojrzałość osobowości, rozumiana jako względnie stała tendencja do regulowania czynności na poziomie struktur poznawczych, okazała się zmienną nie różnicującą sprawców wyodrębnionych grup. W całej populacji zabójców, niezależnie od motywów, przeważały osoby niedojrzałe, które swoje czynności regulowały najczęściej na poziomie emocjonalno-popędowym. Obniżona była więc w całej grupie zdolność do modulowania reakcji emocjonalnych oraz tolerancja na zwłokę. Badani przeżywali często trudności w powstrzymaniu się przed natychmiastowym za-

spokajaniem swoich potrzeb i ograniczaniem wielkości wymagań, byli również nadmiernie skoncentrowani na teraźniejszości. Zabójców seksualnych charakteryzuje ponadto najwyższy poziom egocentryzmu. Wyodrębnione podgrupy różnicował również poziom dominacji, rozumiany jako względnie stały mechanizm funkcjonowania. Zabójcy seksualni okazują się tu o wiele bardziej skłonni do zależności i bierności niż zabójcy z motywów ekonomicznych czy zemsty. Można więc uznać, iż stanowią populację, w której potrzeba dominacji jest chronicznie sfrustrowana, co w efekcie w istotnym stopniu powoduje zaburzenie ich obrazu własnej osoby.

Bardzo wysoki poziom chłodu emocjonalnego omawianych zabójców, brak syntonii czy współbrzmienia uczuciowego, skłonności do kumulowania napięcia emocjonalnego, sztywność percepcyjna oraz rozbudowanie sfery marzeniowo-wyobraźniowej zdają się pozostawać w związku z tymi mechanizmami rozwoju i kształtowania się osobowości, które powstały na skutek tłumienia, kontrolowania i rzutowania stanów niepokoju, lęku i wrogości. Lęk u sprawców zabójstw seksualnych może odgrywać zatem patologiczną rolę w rozwoju osobowości bądź wynikać z sytuacji, w której badani podejmują działania zmierzające do zaspokojenia swoich potrzeb seksualnych, stosując przemoc.

Zachowanie ofiary, budzące obawę ujawnienia tego rodzaju czynności, może okazać się wystarczające do wzbudzenia motywacji zmierzającej do pozabawienia jej życia. Lęk może więc odegrać w zabójstwach seksualnych is-

totną, motywacyjną rolę. Współwystępowanie lęku, agresji, i satysfakcji seksualnej może okazać się w wysokim stopniu atrakcyjne dla sprawcy. Umożliwia ono bowiem równoczesne zaspokojenie zarówno potrzeb seksualnych, jak też głęboko sfrustrowanych potrzeb dominacji, podkreślenia własnej wartości czy też uznania.

Spośród zmiennych osobowościowych, mających wpływ na kształtowanie się obrazu własnej osoby i odpowiadających często za skłonności do spontanicznej, irracjonalnej agresji wyodrębniono poczucie własnej tożsamości, kontroli nad otoczeniem i własnej wartości. Przeprowadzona analiza wykazała, iż w przypadku zabójców seksualnych doszło do kumulacji wszystkich zmiennych niekorzystnych dla prawidłowego funkcjonowania osobowości. Stanowili oni grupę charakteryzującą się najsilniej zaznaczoną potrzebą potwierdzenia własnego znaczenia, całkowitym brakiem poczucia mocy i kompetencji oraz poczuciem mniejszej wartości. Brak zgodności pomiędzy realnym a idealnym obrazem własnej osoby stanowi dodatkowe źródło napięć i konfliktów emocjonalnych. Zwiększały one istotnie częstotliwość przeżywanych przez sprawców negatywnych uczuć i emocji, stanowiąc energetyczną gotowość do reakcji agresywnych i zachowań kompensacyjnych.

Stosunkowo korzystnie przedstawia się w analizowanej populacji poziom tych zmiennych, które określają sprawność i strukturę procesów poznawczych. Zabójcy seksualni różnią się istotnie wyższym poziomem inteligencji od większości pozostałych zabójców, dużo częściej rozpoznaje się u nich

przeciętną czy ponadprzeciętną sprawność intelektualną, a średni iloraz inteligencji jest najwyższy właśnie w tej grupie (IQ 95). Umiarkowana jest również patologia uzyskiwana w tzw. testach psychoorganicznych (Bender, Benton, Graham – Kendall). Tak więc zabójcy seksualni stanowią grupę o dość dobrej sprawności intelektualnej, co z jednej strony ułatwia im zachowanie pozorów dobrego społecznego przystosowania, a z drugiej może wyjaśniać dość sprawne i skoordynowane działanie w momencie popełniania zarzucanych im czynów.

Przeprowadzone badania, zwłaszcza psychiatryczne, wykazały, iż szczególnie zaburzoną sferą osobowości badanych zabójców seksualnych były procesy i mechanizmy dotyczące życia seksualnego. Od wszystkich wyodrębnionych podgrup różnią się oni większą częstotliwością występowania zbrodni płciowych, najczęściej pod postacią sadoomasochizmu, fetyszyzmu, oglądactwa, pedofilii i zoofilii. Wystąpiły one u ponad połowy badanych, a towarzyszył im często, choć nie w każdym przypadku (40 procent), wzmóżony popęd seksualny. Badani przejawiali również zdecydowanie większe trudności w pożyciu ze stałą partnerką seksualną, częściej byli osobnikami rozwiedzionymi, a w udzielanych przez siebie wywiadach podawali istotnie wyższą liczbę partnerek seksualnych.

3. Czyn i procesy motywacyjne u sprawców zabójstw na tle seksualnym

Dotychczasowe wyniki badań dotyczyły przede wszystkim pewnych wewnętrznych, względnie stałych, właściwości i mechanizmów psychicznych

sprawców, które określić można jako osobowościowe tło motywacyjne. Czynniki zewnętrzne składające się na sytuacyjne tło motywacyjne mogą mieć charakter zmiennych dwojakiego rodzaju. Jedną grupę mogą stanowić sytuacje, które współczesna psychologia określa mianem sytuacji trudnych, przy czym pojęcie „trudności” ma charakter kategorii bardziej obiektywnej, mniej zależnej od osobowości. Druga grupa czynników tworzących sytuacyjne tło motywacyjne związana jest ściślej z funkcjonowaniem i stanem osobowości, przy czym chodzi tu nie tyle o względnie stałe mechanizmy i funkcje osobowości, lecz raczej o jej przejściowy stan określany przez frustrację lub deprywację biologicznych i psychologicznych potrzeb człowieka.

Statystyczna analiza danych wykazała, że grupa zabójców seksualnych charakteryzuje się istotnie niższą częstotliwością występowania takich sytuacji trudnych, jak konieczność wykonywania zadań przekraczających fizyczne i psychiczne możliwości, przeciążenie czy też sytuacja bolesna, tj. konieczność znoszenia bólu fizycznego lub moralnego. Podobna prawidłowość dotyczy konfliktu motywacyjnego czy też utrudnienia. Takie zmienne, jak utrudnienie czy też zagrożenie, nie różnicują istotnie wyodrębnionych grup, określając przestępne zachowanie wszystkich badanych zabójców z dość dużą częstotliwością.

Do rzadkości należą również sytuacje, w których badani zabójcy seksualni przeżywają narastający konflikt z otoczeniem społecznym, zwłaszcza z ofiarami zarzucanych im czynów. Były one najczęściej osobami nie znanymi spraw-

cy, z zasady obcymi (niespokrewnionymi). Można więc stwierdzić, że badani dopuścili się zabójstw nie tyle ze względu na znalezienie się w sytuacji, którą ogólnie można określić jako trudną, lecz raczej na skutek działania czynników związanych z funkcjonowaniem ich osobowości, a zwłaszcza deprywacji czy frustracji takich potrzeb, jak potrzeby seksualne, potrzeba podtrzymania własnej wartości, a także dominacji, miłości, akceptacji, wyróżnienia się lub bezpieczeństwa. Spośród zmiennych sytuacyjnych, o których wiadomo, że osłabiają poczucie własnej tożsamości i mogą mieć wpływ na agresywne zachowanie przestępne, istotnie częściej stwierdzano w grupie zabójców seksualnych sytuacje anonimowości. Wszyscy badani dopuścili się zarzucanych im czynów, działając indywidualnie. Podczas analizy samego czynu, pewne istotne różnice zdołano też stwierdzić w zakresie charakteru bodźca zewnętrznego, wywołującego ostatecznie agresywne zachowanie przestępne. Był nim, rzadziej niż u innych sprawców zabójstw, bodziec słowny budzący poczucie urazy, mniejszej wartości lub gniew. Najczęściej był to krzyk ofiary o trudnych do odtworzenia treściach, czy też jej gwałtowny, fizyczny opór.

Przechodząc do analizy ostatniej grupy zmiennych, opisujących pewne wybrane właściwości procesów motywacyjnych badanych, należy przede wszystkim podkreślić, iż u zabójców seksualnych, podobnie jak u sprawców z motywów rabunkowo-ekonomicznych, istotnie częściej niż u pozostałych zabójców stwierdzono występowanie w pełni uformowanego motywu, a więc działania zaplanowanego i ukierunko-

wanego na realizację określonego celu. Jest również charakterystyczne, iż wchodzący w skład badanej grupy zabójcy byli najczęściej przestępcami wielokrotnymi, a ich ofiary miały stosunkowo najmniejsze szanse przeżycia. Powyższa prawidłowość uzasadnia dodatkowo ten kierunek postępowania badawczego, który zmierzał do najbardziej precyzyjnej analizy osobowości badanych, a zwłaszcza występującego u nich zaburzenia sfery popędowo-emocjonalnej. Analiza danych wykazała bowiem, iż w żadnej z wyodrębnionych podgrup zabójców zależność pomiędzy osobowością a popełnionym zabójstwem nie była tak ewidentna, jak w przypadku zabójców na tle seksualnym.

Analizie psychiatryczno-psychologicznej poddano również stan psychiczny sprawców w krytycznym czasie. Dokonano tego szczegółowo badając zaburzenia wszystkich ważniejszych funkcji psychicznych. Określają one bowiem bliżej procesy motywacyjne, prowadzące już bezpośrednio do zabronionego czynu. I tak badanych zabójców seksualnych charakteryzował istotnie silniejszy niż u sprawców zabójstw z motywów rabunkowo-ekonomicznych stopień zaburzeń funkcji poznawczych. Przejawiały się one najczęściej stanem zwężenia świadomości i podporządkowaniem wszystkich procesów składających się na sferę poznawczą silnym impulsem popędowo-emocjonalnym. Nie zdołano ustalić czy którykolwiek z zabójców seksualnych kierował się w swojej aktywności przestępczej omamami czy urojeniami. Zaburzenia emocji i nastroju występowały w badanej populacji z umiarkowanym nasileniem i wyróżniały one zdecydowanie grupę

zabójców seksualnych i ekonomicznych spośród sprawców zabójstw z motywów emocjonalnych (zemsta, poczucie krzywdy, zagrożenie). Omawiani sprawcy rzadko przypisywali również obiektom swojej agresji wartości ujemne i rzadko przeżywali w związku z tym intensywne, negatywne emocje wobec ofiar (gniew, wściekłość). Ich agresywne przestępne zachowania zdawały się mieć istotne znaczenie instrumentalne. W porównaniu z grupami działającymi z zemsty i poczucia krzywdy manifestowali istotnie słabsze zaburzenia napeędu, polegające na jego gwałtownym wyładowaniu. W zestawieniu z zabójcami ekonomicznymi i działającymi z zemsty przejawiali częściej zachowania o cechach perseweracji i automatyzmu. Powyższa prawidłowość dotyczyła przede wszystkim kolejnych zabójstw na tle seksualnym. Pierwsze z seryjnych zabójstw przebiegało zazwyczaj bardziej burzliwie, poprzedzone było często zgwałceniem ofiary, nie było do końca zaplanowane i miało przeważnie charakter przypadkowy, kiedy to sprawca działając w silnym poczuciu zagrożenia i lęku przed ujawnieniem gwałtu, decydował się dokonać zabójstwa. Pierwsze z seryjnych zabójstw seksualnych torowały niejako drogę całej serii czynów, będących już działaniami w dużej mierze planowanymi i mniej zależnymi od zewnętrznych czynników

sytuacyjnych. Dochodziło do tego najczęściej wtedy, gdy sprawca doświadczył, mniej lub bardziej niespodziewanie, nie znanych mu uprzednio satysfakcji seksualnych i psychologicznych wynikających z pozbawienia życia innego człowieka.

Podsumowanie

Przedstawione wyniki badań nad psychopatologią, osobowością i motywacją sprawców zabójstw na tle seksualnym mają niewątpliwie ograniczony zakres, wynikający w dużej mierze z ich statystycznego charakteru. Przyjęta metodologia badawcza zakładała pewną homogenność badanej populacji, uniemożliwiając tym samym przeprowadzenie analizy porównawczej wewnątrz grupy. Doświadczenia kliniczne oraz dane z literatury wskazują przy tym na duże prawdopodobieństwo takiego zróżnicowania. Niemniej wydaje się, iż pomimo dość wysokiego stopnia ogólności analizy, uzyskano wiele informacji, które przybliżają nieco sylwetkę osobowościową zabójcy na tle seksualnym i mechanizmy psychologiczno-psychopatologiczne sterujące jego przestępną aktywnością. Przedstawione wyniki stanowią mogą także przesłanki i hipotezy do planowania i prowadzenia dalszych, pogłębionych badań w tym kierunku.

Literatura:

- ¹ Abrahamsen D.: *The psychopathology of crime*, Columbia University Press. New York 1960.
- ² Dolmierski R., Sulestrowski W.: *Mord z lubieżności jako problem sądowo-psychiatryczny*. „Neurologia, Neurochirurgia i Psychiatria Polska” 1966, nr 16.

³ Gierowski J.K., Godlewski J., Szymusik A., Zięba A.: *Nekrosadyzm jako motyw wielokrotnego zabójstwa*, „Studia Kryminologiczne, Kryminalistyczne i Penitencjarne”, Warszawa PWN 1985.

⁴ Gierowski J.K.: *Untersuchungen zur Motivation bei Toetungsdelikten*. W: *Dissozialitaet – Psychiatrische und forensische Aspekte*, Red. T. Payk, Schattauer, Stuttgart/New York 1992.

⁵ Janowska H.: *Zabójstwa i ich sprawcy – analiza socjologiczna*, Warszawa PWN, 1974.

⁶ Kozarska-Dworska J., Kozarski: *Zabójstwa związane z przestępczością seksualną*, „Studia Kryminologiczne, Kryminalistyczne i Penitencjarne”, Warszawa PWN, 1975.

⁷ Leszczyński K.: *Zabójstwa na tle seksualnym w Polsce – studium kryminologiczne*, Warszawa Wydawnictwo Prawnicze, 1992.

⁸ Leśniak E., Leśniak R.: *Psychiatryczne i psychologiczne problemy orzecznictwa w przestępstwach seksualnych*, Materiały II Ogólnopolskiej Konferencji nt. *Współpraca psychologiczno-psychiatryczna w ekspertyzach sądowych*, Katowice 1982.

⁹ Leśniak R., Szymusik A., Leśniak E.: *Zabójstwa na podłożu seksualnym*. Materiały VI Szczecińskiego Sympozjum Naukowego nt. *Aspekty kryminalistyczne i sądowo-lekarskie przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu oraz mieniu*, Szczecin 1974.

¹⁰ Lew-Starowicz Z., Pikulski S.: *Zazdrość – seks – zbrodnia*, Warszawa Wydawnictwo Prawnicze, 1990.

¹¹ Lew-Starowicz Z.: *Przemoc seksualna*, Warszawa Agencja Wydawnicza, 1992.

¹² Majchrzyk Z.: *Psychologiczna i psychiatryczna ekspertyza w przypadkach zabójstw i przestępstw seksualnych popełnionych przez niedorozwiniętych umysłowo*. Materiały II Ogólnopolskiej Konferencji nt. *Współpraca psychologiczno-psychiatryczna w ekspertyzach sądowych*, Katowice 1983.

¹³ Morusiewicz S.: *Psychologiczne uwarunkowania zabójstw*, w: *Z problematyki pracy biegłego sądowego psychologa*, Red. J. Stanik. Prace naukowe Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1981.

¹⁴ Pfafflin F.: *Zur Lust am Lustmord*, „Nervenarzt”, 1982, nr 53.

¹⁵ Spett K.: *Zabójstwo z łubieżności*, „Problemy Kryminalistyki”, 1966, nr 12.

¹⁶ Student V., Drvota S.: *Types of sadists*, „Ceskoslovenska Psychiatrie”, 1976, nr 5.

¹⁷ Swigert V.L., Farrell R.A., Geyer S.: *Sexual homicide: social, psychological and legal aspects*, „Archives of Sexual Behaviour”, 1976, nr 5.

¹⁸ Szymusik A.: *Motywy zabójstw a osobowość*, „Przegląd Lekarski”, Fol. Med. Crac. 1972, 14.

¹⁹ Szymusik A., Gierowski J. K., Godlewski J.: *Problemy kompetencyjne w opiniowaniu w sprawach o przestępstwa seksualne*, „Studia Kryminologiczne i Penitencjarne”, Warszawa PWN, 1988.

²⁰ Szymusik A., Gierowski J.K., Leśniak E., Leśniak R.: *Przestępca seksualny zaburzony psychicznie*, „Studia Kryminologiczne, Kryminalistyczne i Penitencjarne”, Warszawa PWN, 1988.

²¹ Volk P.: *Notwehr, Widerstandserwartung und Glaubwürdigkeit bei Sexualverbrecher*. Die Vergewaltigung als „Dominanzverbrechen”. Tagung der Arbeitsgemeinschaft fuer Forensische Psychopathologie, Xante 1981.

²² Volk P.: *O kryminologii zgwałceń*, w: *Hexagon Roche*, Suplement 1984.